

"אובדן החינוך הוא גם אובדן החינוך המיני"

התקשורת חסרת מעצורים, אתרי האינטרנט גדושים במין מעוות, החברה פטריארכלית ואלימה והחינוך נעדר. שיחה בקליניקה של ד"ר דוד גרין על מיניות חסרת הכוונה

יורם הרפז

בקליניקה הפרודיאנית שלו ברמת אביב – שטיח אוריינטלי על הקיר, רצפת עץ, כוננית ספרים, ספה – ד"ר דוד גרין, פסיכולוג קליני, מקימו ומנהלו של "מכון גרין לפסיכולוגיה מתקדמת", מדבר על "בגידת החינוך". בתי הספר בגדו בחינוך משום שהם נמנעים מעיסוק בנושאים החשובים באמת לחייהם של צעירים, ובכלל זה במיניות שלהם. את תוצאותיה של "הבגידה" פוגש גרין בקליניקה ובמכון שלו – צעירים פגועים ו/או פוגעים מינית שבתו הספר אינם יודעים מה לעשות אתם. "יש לעסוק באופן מתמשך ומעמיק בחינוך מיני בבתי הספר", הוא אומר, "אבל לשם כך בתי הספר צריכים לעסוק בחינוך".

אולי תפתח באמירה כללית על הקשר בין בני אדם למיניות.

הקשר בין אדם למיניות מהותי כמו, למשל, הקשר בין האדם לשפה. המיניות אינה תוספת בלתי צפויה או צדדית, היא תכונה מהותית שלנו, היא חלק מהיותנו בני אדם. למיניות אין איכות פנימית טובה או רעה; היא צורך אנושי החיוני לקיום כמו הצורך לאכול או לישון. למיניות יש היבטים חיוביים, למשל אהבה, והיבטים שליליים, למשל אלימות. מה שמייחד את המיניות האנושית ומבדיל אותה מזו של בעלי חיים אחרים הוא שאנחנו חיים אותה בתיווכה של תרבות. תרבויות שונות מפרשות את המיניות באופנים שונים, והשוני יוצר ביניהן מתחים עד כדי מלחמות. התרבות היהודית-נוצרית, התרבות המערבית, פירשה את המיניות כ"יצר הרע" שיש לרסן ולכבוש – "איהו גיבור הכובש את יצרו". עם זאת נכתב בתלמוד שאלמלא "היצר הרע", לא בנה האדם בית, לא נשא אישה, לא הוליד בנים ולא נשא ונתן. כיוון שהמיניות מהותית כל כך לאדם אפשר לומר שכמעט בכל התנהגות אנושית יש ממד מיני ושהמיניות נוכחת כמעט בכל תחום אנושי, ודאי בחינוך. המיניות נמצאת מתחת לפני השטח של החינוך ועל פני השטח. לאחרונה היא מרבה להופיע על פני השטח של החינוך בגלל ההתבגרות המינית המוקדמת והגילויים האלימים

שלה, שהתקשורת מרבה לעסוק בהם.

מיניות של ילדים ומתבגרים – בדרך כלל הגילויים האלימים שלה מופיעה בתקשורת, אך היא אינה מופיעה בתכנית הלימודים.

תכנית הלימודים עוסקת בהוראה ולא בחינוך, ולכן גם לא בחינוך מיני. המיניות נוגעת להתפתחות הנפשית והגופנית של צעירים, אך מערכת החינוך אינה מתעניינת בה; היא מתעניינת ב"השכלה" וב"הישגים". מערכת החינוך זונחת את עולמם הפנימי של בני הנוער, את מה שבאמת מעניין אותם וחשוב להם. המורים רואים עצמם בעיקר כאנשי הוראה ולא כמחנכים. רובם היו רוצים להיות מחנכים ולעסוק בנושאים משמעותיים ולכן הגיעו לחינוך, אך המערכת מנתבת אותם להוראה המנותבת לבחינות הבגרות. החינוך התרחק מחינוך וגלה ל"שעת מחנך".

במה צריך לעסוק החינוך?

חינוך צריך להיות הליכה של מערכת החינוך; הוא חייב לעסוק בצרכים הפסיכולוגיים והאתיים של ילדים ומתבגרים. עליו לספק להם אופק ערכי, ללמד אותם להבחין בין טוב לרע, בין אמת לשקר, בין יפה למכוער. אמנם אין להפריד באופן חותך בין חינוך להוראה, אך חינוך קשה לבצע באמצעות הוראת מתמטיקה או אנגלית – המקצועות הנחשבים ביותר. אפשר וצריך לעסוק בחינוך באמצעות מקצועות שעל פי טבעם עוסקים באדם – המקצועות ההומניסטיים – ולהקנות להם באמצעות תפיסת עולם הומניסטית שבה כבודו, חירותו ורווחתו של האדם נמצאים במרכז.

אז אין חינוך ולכן אין חינוך מיני.

נכון. אובדן החינוך הוא גם אובדן החינוך המיני. שאלתי מורים, תלמידים והורים על חינוך מיני בבית הספר והם לא ידעו על קיומו. כולם מדברים על מין, בכל מקום ויותר מאי פעם, חוץ מבית הספר. המקום שתפקידו לעצב את הדיבור על מין ואת ההתנהגות המינית מועל בתפקידו. בית הספר זנח לא רק את החינוך המיני אלא גם נושאים קיומיים אחרים – אלימות, סמים, כתות פנטיות, התמודדות עם חרדות, ריקנות קיומית, גזענות, אטימות כלפי הזולת ועוד. בית הספר, במילים אחרות, זנח את הצעירים שהוא אמור לדאוג להם.

ד"ר דוד גרין. "המורים רוצים לעסוק בנושאים משמעותיים"

צילום: רפי קוזץ

אילו היה דואג להם, הוא היה מכין תכניות לימודים עשירות ורציפות על כל הנושאים המעסיקים אותם וחיוניים להתפתחותם. במקרה כזה, הלמידה בבית הספר הייתה משמעותית ומהנה יותר והתלמידים היו מבקשים להישאר בו שעות ארוכות יותר. החינוך המיני במקרה כזה היה מתחיל בגיל הגן – הילדים היו לומדים למשל שגופם שייך רק להם ואסור לאיש לגעת בו – וממשיך ברציפות משם עד כיתה י"ב בהתאם להתפתחותם הפיזיולוגית והפסיכולוגית של התלמידים. לא רק בית הספר ויתר על חינוך, נראה שגם המשפחות ויתרו עליו. ההורים מוותרים כיום על מעמדם כמחנכים, ודאי בתחום המורכב והרגיש של המיניות. המעורבות של ההורים בחיי הילדים פוחתת בהדרגה. במקום נוכחות ומעורבות הורית ממושכת וקבועה מדברים היום על "זמן איכות" – מושג מופרך לחלוטין שבא להצדיק את הזמן המועט שהורים מקדישים לילדיהם. מחקרים מראים שהורים של מתבגרים נמצאים באינטראקציה פעילה אתם כשבע דקות ביממה. האם אפשר לבצע עבודה חינוכית משמעותית בשבע דקות "איכותיות"? לחלק מההורים אין כשירות לעסוק בחינוך משמעותי של ילדיהם, כיוון שהם בעצמם אינם בעלי בגרות נפשית מספקת,

ואלה שכשירים לכך אינם מעוניינים בכך. לא מדובר בהיעדר דאגה אלא בהיעדר השקעה רגשית, מעורבות ופיקוח. הורים דואגים לצרכים החומריים של ילדיהם וזה נראה להם מספיק. הורים אינם משקיעים בילדיהם אך משקיעים בשיקום הסמכות ההורית.

מכל עבר משרדים להורים המבולבלים שהם חייבים לשקם את סמכותם האבודה, אך סמכות הורית אינה טכניקה או רשימת ציוויים על הילדים; הורות תקינה ויעילה נובעת מכריזמה המושגת על עמדה רגשית וערכית, על מחויבות של ההורים להשקיע בילדיהם כדי לכוון ולעצב אותם. מעורבות ההורים בחיי ילדיהם חשובה במיוחד בתחום המיני שבו התנהגויות הילדים נסתרות בדרך כלל מעיניהם של ההורים. במקום הביטוי "סמכות הורית", הנותן לעתים לגיטימציה להתנהגות קשה ואפילו סדיסטית של הורים, אני מעדיף את הביטוי "מעורבות הורית", שנובע מאהבה ומרצון לעצב את אישיות הילד כאדם בוגר ואחראי.

מערכת החינוך והמשפחות ויתרו במידה כזאת או אחרת על חינוך הילדים. אז מי מחנך אותם?

יש גורם מחנך שמוכן להקדיש לילדים כמה זמן שירצו, הוא תמיד הם – התקשורת. ערוצי הטלוויזיה ואתרי האינטרנט הם מורי הדור. הם פרצו לחלל החינוכי הריק והפכו לגורמים המעצבים את תפיסת עולמם של הילדים; הם שמדריכים אותם מבחינה רגשית וערכית. הילדים מבליים עם מסכי הטלוויזיה והמחשב יותר משהם מבליים עם המורים בבית הספר ועם ההורים בבית. זמן המסך הופך מזמן כמותי לזמן איכותי. הילדים הרי אינם בוחרים הורים ומורים, אך הם בוחרים ערוצים ואתרים ומתמסרים להם במשך שעות. אלפי מחקרים מן השנים האחרונות מוכיחים שהשפעת הטלוויזיה והמחשב עצומה. המכשירים האלקטרוניים האלה שוטפים את מוחם של הצעירים, מקנים להם את רוב התכנים וההשכלה שלהם ומעצבים את יחסם לחיים.

אילו גורמים נוספים מחנכים את הילדים?

הגורם הרביעי, אחרי המורים וההורים הנפקדים ואחרי הערוצים והאתרים הנוכחים, הוא החברה. ילדים, כמו מבוגרים, הם כבואה של החברה. ככל שהחברה אלימה יותר, כך בוגריה וילדיה אלימים יותר. בחברה שבה, למשל, מבוגרים סוחרים בכני אדם בכלל ובנשים בפרט או הורגים נשים "על רקע רומנטי" והציבור אדיש, לאיזה יחס לנשים אנחנו מצפים מהילדים?

החברה שלנו הפכה בשנים האחרונות לקפיטליסטית לפני ולפנים, הכול בה סחורה והכול מיועד לשיווק ולעשיית רווח. מה שמוכר הוא טוב. התקשורת, שדברנו עליה קודם, מייצרת דימוי של החיים הטובים –

חיים שבהם אפשר לקנות הכול – ודימוי זה משתלט על תודעתם של הילדים. כדי להשיג רייטינג התקשורת פונה אל הצרכים האנושיים הבסיסיים ביותר: אלימות ומין. ילדים צופים בווריאציות שונות של אלימות ומין ושל החיבורים ביניהם ומטמיעים מודלים של "התנהגות ראויה". תקיפה, אונס, פרופיליה, ניצול מסוג זה או אחר, נובעים במידה רבה מהמודלים שהצעירים "מורידים" מהמסכים ומפנימים. גם מנהיגיה של החברה אינם מספקים מודלים חינוכיים. חברה שבה נשיא לשעבר חשוד באונס, ראש ממשלה לשעבר חשוד בקבלת שוחד ושני שרים יושבים בכלא מחנכת את צעיריה לציניות ולהיעדר תקווה. היא מעבירה להם מסר שעושר הוא ערך עליון ולכן מותר לוותר בדרך אליו על ערכים מיושנים ולא פרקטיים.

החברה יוצרת תרבות ומושפעת ממנה, ובתרבות פוסט־מודרנית שבה "הכול הולך" ואין שיפוט מוסרי חד־משמעי ואין ערכים הומניסטיים ברורים ילדים מתנהלים בתוך עולם ריק וכאוטי. המבוגרים סביבם אינם מעזים לומר בתקיפות ובכטחה מה טוב ומה רע, מה אסור ומה מותר, וזה גורם לנוער להמציא נורמות משלו. **המבוגרים במסגרות השונות – בבית הספר, במשפחה, בתקשורת, בחברה – מפקירים את הילדים.**

בפירוש כך, וכדי להצדיק זאת הם פיתחו תפיסה חינוכית "מתקדמת" שהילד מספיק חכם ואחראי ויודע להפעיל שיקול דעת:

הוא הרי יודע כיצד להפעיל את כל המכשירים האלקטרוניים בבית והוא "in" בתחומים זרים להורים – בטכנולוגיה דיגיטלית, במוזיקה, באופנה, אפילו בכורסה. אך בניגוד לאשליה זו מחקרים על מוח של מתבגרים מראים שהפונקציות העיליות כמוה – אלה שמופקדות על שיקול הדעת, השיפוט המוסרי, קבלת החלטות ועוד – מתפתחות רק לקראת גיל העשרים. מתבגרים נדחפים אפוא על ידי דחפים מיניים חזקים אך אינם מסוגלים להפעיל שיקול דעת מורכב במצבים שדחפים אלה דוחפים אותם אליהם.

איך נלמד ילדים לנהוג נכון במצבים מיניים ובמצבים מורכבים אחרים?

נצייד אותם במערכת ערכים וכידע שינחו את התנהגותם ביחס לזולת, ובמיוחד לזולת הפגיע – ילדים, נשים, זקנים, לוקים, נכים ומיעוטים מכל הסוגים. כאמור, המסגרות שעשו זאת בעבר – בתי הספר, תנועות הנוער, ההורים – נחלשו מאוד, ואת מקומם תפסה התקשורת. התקשורת – ובכללה האתרים הפורנוגרפיים הנגישים

כל כך – נותנת לצעירים מודלים מזויפים ומעוותים של קשר בין בני אדם ובין המינים, קשר המבוסס על מין ולא על אהבה ומחויבות הדדית. בעולם נטול הכוונה צעירים מחקים התנהגויות ביוריות ופתולוגיות הנתפסות כדרכו של עולם. זהו אחד המקורות להתנהגויות כגון אונס קבוצתי, התעללות מינית ועוד.

נעשה לילדים אינדוקטרינציה ערכית.

בשום אופן לא. אינדוקטרינציה ערכית אינה ערכית כשם שאינה יעילה. הדרך ללמוד ולהפנים ערכים היא חשיבה פתוחה, דוגמה אישית, התנסות בפתרון דילמות ערכיות ועיסוק מעמיק בהן. אינדוקטרינציה מפתחת צייתנות וקונפורמיות, ולא חשיבה אתית המבוססת על שיקול דעת ועל חופש בחירה.

בוא נדבר על הגיל הרגיש והמסוכן ביותר מבחינה מינית – גיל ההתבגרות.

המיניות קיימת באדם מיום היוולדו. כבר בשלב העוברי, בבטן האם, עוברים נוגעים באיברי המין שלהם ומפיקים מכך הנאה. פרויד גילה את המיניות של התינוק והילד לפני כמאה שנים לתדהמת הציבור, שתפס ילדים כ"טהורים" ממין. מיניות המתבגרים מתפרצת כשמתחילים שינויים הורמונליים חריפים המחוללים מהומה גופנית ונפשית גדולה. נערים ונערות מתחילים לפתח סימני מין משניים: שיעור, עיבוי קול, גידול מסת השרירים וייצור זרע – אצל הבנים; התעגלות הגוף, צמיחת שדיים, ביוץ ומחזור חודשי – אצל הבנות. מבחינה ביולוגית הילדים הופכים בזמן קצר לבוגרים – הם יכולים להתרבות ולהביא צאצאים לעולם. אך בין ההתבגרות הגופנית להתבגרות הנפשית יש פער גדול, והפער הזה הולך וגדל בימינו. ההתבגרות המינית אצל הבנות מתחילה מוקדם מאי פעם. לעתים בנות מקבלות מחזור כבר בבית הספר היסודי. הדבר נובע מהמוון, בעיקר חלבוניים מהחי ותוספות סינתטיות. אך הבגרות הפסיכולוגית

פיוולוגית אפשר לקיים יחסי מין בגילים מוקדמים. כאשר יחסי מין מתקיימים בלי התנאים האלה הם מזמינים חרדות, הריונות מוקדמים וניצול מיני.

מה קורה בתהליך גיבוש הזהות המינית של מתבגרים הומוסקסואלים?

צעירים אלה שייכים לקבוצה פגיעה ביותר. למרות השינויים מרחיקי הלכת כלפי ההומוסקסואליות והלסביות, הבורות עדיין מנצחת והחברה – ובכללה בני המשפחה ובני הגיל – משדרת להם מסרים הומופוביים קשים. מסרים של סלידה וזלזול גוררים דחייה חברתית, חוויה של השפלה, נחיתות וחוסר תקינות. המסרים הללו מעוררים חרדה ודיכאון, ומובילים לעתים למחשבה או לפעולה אוכדנית. שיעור המתאבדים בקרב מתבגרים הומוסקסואלים עולה באורח ניכר על שיעור המתאבדים בקרב האוכלוסייה ההטרוסקסואלית. אין צורך לומר שגם, אולי בעיקר, נושא זה מחייב התערבות חינוכית נמרצת ושיטתית של בית הספר.

החינוך המיני חייב לכלול גם חינוך מגדרי.

אין ספק. החברה הפטריארכלית שלנו מייצרת דימויים מופרכים של המיניות הגברית והנשית ושל יחסים מיניים רצויים בין גבר לאישה. היא מייחסת לגברים יצריות חזקה ובלתי נשלטת ומצפה מהנשים לספק אותה ולהישמר מפני התנהגות "פרובוקטיבית", שכן הגבר אינו אשם ביצריות הגוברת עליו בשעה שהוא רואה חלקי גוף חשופים. על פי הסטריאוטיפים הרווחים הגבר תמים והאישה פתיינית, ולכן יש לדכא אותה ואת

המיניות שלה. החברה של 2010 עדיין פטריארכלית ושוביניסטית במהותה, ומכתיבה גם ל"גברים" בני 14 יחס כזה ל"נשים" בנות גילם. היחס הזה לנשים בפרט ולמיניות בכלל קיבל עוצמה אדירה עקב הצפייה הבלתי פוסקת של ילדים ומתבגרים באתרים פורנוגרפיים, הזמינים בלחיצת מקש במקלדת. האתרים הללו מראים לצעירים התנהגות מינית שאינה דומה להתנהגות מינית רגילה: שני זרים מזדיינים והולכים. אין קשר, אין מפגש, רק אקט של גופים. אך לא רק אתרים פורנוגרפיים, גם טלנובלות משחזרות את אותו יחס: הגבר שולט באישה והיא נענית לו בכפייה או ברצון. תפיסת היחס המיני כיהס מורכב הנובע מקשר, מדאגה, מקרבה, ממשכה ומעונג, כתהליך הרדי המתפתח באטיות, הולך ונעלם ממסכי הקולנוע, הטלוויזיה והמחשב. היום בנים לא בשלים לחלוטין מקיימים בקלות בלתי מתקבלת על הדעת יחסי מין לא מבוקרים ולא מחייבים בעקבות שיח סקסיסטי גלוי וסמוי. המרחק בין התנהגות כזאת לאונס קבוצתי ולאלימות מינית ברוטלית קטן ביותר.

אם היה יותר חינוך מיני בבתי הספר, אפשר לשער שהיחס למיניות הגברית והנשית, כלומר לגבר ולאישה, היה משתנה. הרי בסופו של דבר זו מטרת החינוך: ללמד צעירים להתייחס לדחפים שלהם ושל הזולת, ליהנות מהם ולשלוט בהם באמצעות אמות מידה ערכיות. ■

מסתיימת בסוף גיל העשרים. ההתבגרות המינית הגופנית מקדימה אפוא במידה ניכרת את הבשלות הקוגניטיבית, האמציונלית והסוציאלית, מה שגורם למצוקות רבות של בני הנוער.

ההתבגרות הביולוגית המהירה מתניעה תהליכים פסיכולוגיים אטיים.

ההתבגרות הביולוגית מלווה בהופעתם של דחפים מיניים חזקים ובסקרנות מינית; תשומת הלב של המתבגרים מכוונת לגופם ולשינויים הדרמטיים המתרחשים בו. בשלב זה המתבגרים חושבים בעיקר מין. הם לומדים ליהנות מפעילות אוטו־ארוטית – אוננות, ולעתים אינטראקטיבית – יחסי מין. בעקבות הופעתה של הגלולה למניעת הריון, צעירים יכולים ליהנות מפעילות מינית אינטראקטיבית בלא זיקה לחיים בוגרים של זוגיות ויצירת משפחה.

ככלל, גיל ההתבגרות הוא מעבר ממושך, וכיום יותר מאי פעם, בין ילדות לבגרות. בשנים האחרונות מסתבר שהמעבר הזה משתרע על פני כעשרים שנים – שנות העשרה ושנות העשרים – והוא מכוון, על פי הפסיכולוג אריק אריקסון, לגיבוש הזהות הבוגרת, המורכבת משלוש זהויות: זהות מינית, שעליה תתבסס תפיסת העצמי המינית והמגדרית והיא תאפשר בניית מערכת יחסים משמעותית עם בן או בת זוג והקמת מסגרת משפחתית.

יצירת הזהות המינית קשורה גם בגילוי האוריינטציה המינית כלפי בני או בנות המין השונה או בני אותו המין. זהות אינה תולדה של חשיבה מופשטת על "מי אני". ילדים מגלים את עצמם מבחינה מינית ואחרת מתוך התנסויות, ובכללן התנסויות

מיניות. הפתיחות החברתית כיום מאפשרת לילדים להתנסות במין – נגיעה, נשיקה, לעתים מגע מיני מלא, חוויות שילוו את המשך התפתחותם והתנהגותם המינית כל חייהם.

זהות מוצעונית, שמאפשרת לצעירים הצטרפות לחברת הבוגרים. כל עוד אין להם מקצוע או תפקיד חברתי, הם אינם יכולים להיות חלק מלא מהחברה הבוגרת. וכיוון שכיום צעירים רוכשים מקצוע בגיל מאוחר ותהליך רכישת ההשכלה או המקצוע ארוך, תהליך התבגרותם מתארך.

זהות אידאולוגית או פילוסופית, שמאפשרת עיצוב תפיסת עולם שתנחה את ההתנהגויות של האדם בתחומים השונים ותיתן כיוון לחייו. רכיב זה של ההתבגרות הוא למעשה המשמעותי ביותר ומשמש דבק לכל רכיבי הזהות הבוגרת. השלב הרגיש הזה של התפתחות הזהות האידאולוגית־פילוסופית מאפשר לארגונים "סוחרי משמעות" לגייס בקלות חסידים צעירים באמצעות הטפה מיסיונרית.

מהו הגיל הנכון למגע מיני מלא?

לאחר שנים רבות של מחקרים בנושא הזה מגיעים רוב החוקרים למסקנה שרצוי לדחות את המגע המיני המלא עד לשלב שבו קיימת כבר מערכת יחסים הדדית של ידידות ומחויבות בוגרת. את המיניות יש "למקם" בהקשר הפסיכולוגי־אתי הזה אף על פי שמבחינה